

ВІДГУК

офіційного опонента,

доктора наук з соціальних комунікацій

Збанацької Оксани Миколаївни

на дисертацію **Кравець Лілії Олександрівни**

«Еволюція функцій бібліотек в умовах суспільних трансформацій»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»

Актуальність теми дослідження. Під впливом цифровізації трансформуються не тільки галузі економіки, але й окремі установи, у тому числі бібліотеки та їхні функції. В Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995) зазначено, що національна бібліотека України здійснює функції науково-дослідного, методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації, а державна бібліотека виконує функцію всеукраїнського науково-дослідного, методичного та організаційного центру бібліотек відповідної галузі або категорій користувачів. У «Стратегії розвитку культури в Україні на період до 2030 рок» (2025) підкреслюється, що бібліотеки України виконують не лише інформативну функцію, а і соціальну, мають потужний потенціал для консолідації суспільства, рівного доступу до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти та є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави; проводять освітні та просвітницькі заходи, надають допомогу з пошуком та систематизацією інформації, беруть активну участь у культурних заходах територіальних громад, стають місцями спільної дії та підтримки для територіальних громад, що є критично важливим у часи національної кризи та соціальних потрясінь. У цьому контексті є актуальним дослідження еволюції функцій бібліотек в умовах суспільних трансформацій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках цільової комплексної програми науково-дослідницької роботи Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) та «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231) і пов'язані з планом наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків із громадськістю КНУКіМ.

Формулювання теми роботи зумовило постановку *мети* дослідження, яка полягає у виявленні етапів еволюції та векторів диверсифікації функцій бібліотек України в умовах суспільних трансформацій. Відповідно до поставленої мети послідовно сформульовано головні завдання дисертаційної роботи, що передбачають: виявлення стану наукового розроблення проблеми та джерельної бази дослідження; обґрунтування методологічного інструментарію дослідження еволюції функцій бібліотек; визначення основні етапи ускладнення системи функцій бібліотек України під впливом суспільних трансформацій; розкриття сучасних тенденцій трансформації функцій бібліотек; обґрунтування закономірності прискорення темпів диверсифікації функцій бібліотек в умовах соціальних потрясінь.

Науковий рівень достовірності й обґрунтованості основних положень, висновків та результатів представленої дисертації досягається завдяки застосуванню комплексу наукових підходів (соціокомунікаційного, системного, інформаційного, історичного, компаративного) та методів (класифікаційного, контент-аналізу сайтів бібліотек, термінологічного аналізу, джерелознавчого пошуку).

Наукова новизна представленої дисертаційної роботи Л. О. Кравець полягає в сформованому теоретичному підґрунті для зміцнення сталості розвитку бібліотечного соціального інституту в умовах

посилення прогресивних та регресивних суспільних трансформацій. Дисертанткою обґрунтовано закономірність прискорення темпів диверсифікації функцій українських бібліотек; доведено, що до підсистеми онтологічних функцій належать документокомунікативна та похідні від неї кумулятивна та інформативна функції, а до підсистеми прагматичних функцій бібліотек належать: меморіальна, соціокультурна, освітня, виховна, навчальна, науково-допоміжна, гедонічна, рекреаційна, соціалізуюча; визначено вектори диверсифікації прагматичних функцій публічних бібліотек України в умовах соціальних потрясінь; виявлено вектори диверсифікації наукових та університетських бібліотек України, які в умовах розбудови суспільства знань та імплементації політики Відкритої науки реалізують функції цифрового кураторства, наукометричну, навігаційно-моніторингову, когнітивну, експертну, іміджмейкінгову.

Практичне значення представленої дисертації полягає в тому, що її результати можуть бути використані не тільки у бібліотеках для визначення та аналізу своїх функцій, а й слугувати науково-методологічним підґрунтям для розширення та поглиблення освітніх компонент бібліотекознавчого циклу зі спеціальності В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

Структура дисертації підпорядкована логіці дослідження, відповідає меті, завданням, відображає авторську концепцію та логіку дослідження. Дисертаційна робота містить перелік умовних скорочень, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел (254 джерела), додаток (3 сторінки). Основний зміст викладено на 200 сторінках, загальний обсяг дисертації – 232 сторінки. Слід відмітити, що здобутки дослідження викладено у 12 наукових публікаціях, серед яких фахові вітчизняні та закордонні журнали, збірник наукових праць та матеріали науково-практичних конференцій.

Аналіз змісту дослідження. У вступі дисертанткою обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; обрано методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про

особистий внесок здобувачки, апробацію результатів дослідження та публікації авторки.

У **першому розділі** дисертаційної роботи «Теоретичні засади дослідження функцій бібліотек», який складається з двох підрозділів, авторка розглядає стан розробленості проблеми визначення функцій бібліотек в українському бібліотекознавстві (п.п.1.1), поняттєво-категорійний апарат та методологію дослідження (п.п.1.2).

Висвітлений дисертанткою історіографічний огляд досліджень функцій бібліотек засвідчив наявність публікацій українських вчених, які зміни у функціонуванні бібліотек пов'язували з суспільними процесами і явищами. Авторка констатує, що в час російсько-української війни на перший план за ступенем затребуваності суспільством вийшла соціалізуюча функція публічних бібліотек (с. 45).

Дисертантка залучила достатню джерельну базу для розкриття досліджуваної теми.

Розкриття поняттєво-категорійного апарату дослідниця починає з поняття «суспільство знань», яке пов'язує з діяльністю бібліотек, а далі зосереджує увагу на понятті «функція бібліотеки», яке «означає напрям діяльності бібліотек, спрямованої на забезпечення сталого розвитку та задоволення певних інформаційних потреб користувачів» (с.54). Зауважимо, що функція бібліотеки, – це не напрям, напрямками діяльності бібліотеки є науковий, методичний, соціокультурний та інші, які можуть охоплювати кілька функцій.

Слід погодитися з дослідницею, що «працівники наукометричних відділів наукових бібліотек виконують функції цифрового кураторства та інформаційного менторства, здійснюючи персоналізований супровід науковців» (с.57)

Важливо зазначити, що методологічна база дослідження охоплює інформаційний, процесний, системний, соціокомунікаційний та структурно-функціональний підходи, які характеризуються в роботі.

У другому розділі «Еволюція функцій бібліотеки як соціокомунікаційного інституту», який складається з двох підрозділів, дисертантка розглядає історичні етапи формування онтологічних і прагматичних функцій бібліотек України (п.п. 2.1) та показує адаптацію завдань і функцій бібліотек до вимог суспільства знань (п.п. 2.2).

Варто погодитись з думкою авторки, що на кожному «історичному етапі суспільного розвитку бібліотечна сфера змінюється, трансформується, переосмислюється і постійно адаптується до відповідних умов історичного розвитку, соціополітичних, економічних і соціокультурних змін. ... еволюціонують і функції бібліотек» (с.68).

Дисертантка розглядає етапи формування функцій бібліотек України, намагаючись дотримуватися хронологічної послідовності, що стосується особливостей становлення бібліотечної галузі. Зосереджує увагу на характеристиці функцій, що розвинулись за роки незалежності України (с.78-82).

Цілком слушною є думка дисертантки щодо «розширення, можливо, й перегляду пріоритетів функцій українських бібліотек» «для забезпечення суспільства актуальною і якісною інформацією, широкими можливостями віддаленого доступу, удоступнення інформаційних послуг, підвищення інформаційної грамотності населення» (с.83)

Загалом друга половина п.п.2.1 перенасичена історіографічними екскурсами та прізвищами науковців, які, безумовно, мають безпосереднє відношення до становлення різних аспектів бібліотечної галузі, але опосередковане, – до функцій бібліотек.

Висвітлюючи адаптацію завдань і функцій бібліотек до вимог суспільства знань, дослідниця справедливо констатує, що в цифрову епоху бібліотечна справа України характеризується організацією доступу до інформаційних ресурсів бібліотек 24/7, максимально повним обслуговуванням усіх категорій користувачів в електронному середовищі,

перенесенням комунікації у соціальні мережі. До прикладу наводить Всесвітню цифрову бібліотеку, Європейську бібліотеку.

Цікавим вбачається досвід реалізації проекту організації Story Corps (с. 107-108) та виокремлення функцій бібліотерапії в контексті рекреаційної функції.

У **третьому розділі** «Специфіка реалізації функцій бібліотек під впливом соціальних трансформацій», який складається з двох підрозділів, дослідницею розкрито особливості реалізації функцій бібліотек в умовах цифровізації комунікаційного простору (п.п. 3.1); окреслено вектори диверсифікації функцій бібліотек в умовах соціальних потрясінь (п.п. 3.2).

Позитивним є наочне зображення пріоритетних і домінуючих функцій різних бібліотек (с.128).

Акцентовано увагу на тому, що під впливом соціально-економічних трансформацій та активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у бібліотечну діяльність відбувається глобальне переосмислення функції бібліотеки як культурної інституції. У цьому контексті наводяться приклади успішних цифрових проєктів провідних бібліотек України. Цілком доречним є висвітлення спільного проєкта Міністерства цифрової трансформації України та Української бібліотечної асоціації.

Заслужують уваги наведені приклади реалізації та трансформації функцій бібліотек, зокрема Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, Центральної міської бібліотеки імені Лесі Українки, Луганської обласної універсальної наукової бібліотеки, бібліотек ЦБС м.Києва та інших.

Ми погоджуємося з думкою дисертантки, що в умовах воєнного стану функціонально-організаційний напрям діяльності бібліотечної справи України реалізовувався відповідно до змін внутрішніх факторів і умов зовнішнього середовища. (с. 170).

Досить детально описано вплив російської агресії на діяльність українських бібліотек, які переорієнтували свою діяльність, з одного боку, до

специфіки воєнного стану, враховуючи запити громадян, а з іншого, зосереджені на стратегіях і перспективах повоєнної відбудови (с.182).

Таким чином, структурні частини дисертаційної роботи Л. О. Кравець внутрішньо пов'язані між собою і становлять органічну єдність.

Висновки дисертаційного дослідження, зроблені авторкою в процесі роботи над дисертацією, відповідають меті й завданням дослідження, є аргументованими та виваженими, містять логічне узагальнення отриманих результатів.

Разом із цим, дисертаційне дослідження, містить певні дискусійні моменти, тому подаю деякі **зауваження** і пропозиції, врахування яких сприятиме повнішій та об'єктивнішій характеристиці отриманих результатів:

1. У меті та загалом по тексту роботи дисертантка оперує поняттям «диверсифікація», застосовуючи його до функцій бібліотек. Ми вважаємо, оскільки це поняття не належить до бібліотечної термінології, то його слід було б представити в п.п.1.2, подати дефініцію та обґрунтувати необхідність застосування в бібліотечній сфері.

2. Потребують конкретизації і більш чіткого опису етапи еволюції функцій бібліотек України, адже в цьому полягає мета дослідження. Тим паче, що на с.63 дисертантка пише «залучення дослідницького потенціалу історичного підходу дозволило дисертанту запропонувати авторську періодизацію основних етапів еволюції традиційних та інноваційних функцій бібліотеки як соціокомунікаційної установи».

3. Дисертантка зазначає, що «сьогодні бібліотечний інститут України працює над модернізацією бібліотечних каталогів задля їх комфортнішого удоступнення при пошуку, організації та взаємодії з інформацією, максимально підлаштовуючи під потреби і запити сучасного користувача» (с.116). Що мається на увазі під модернізацією бібліотечних каталогів?

Висловлені зауваження та пропозиції не змінюють позитивного враження від дисертаційного дослідження та не применшують наукової цінності його результатів.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», а також вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України « 759 від 31 травня 2019 року) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішень разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 40 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2023 р.), а її авторка, Кравець Лілія Олександрівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Офіційний опонент:

доктор наук з соціальних комунікацій,
професор, професор кафедри журналістика та
міжнародних відносин

Приватного вищого навчального закладу

«Київський університет культури»

Оксана ЗБАНАЦЬКА

Підпис засвідчую.	
Директор ДК _____	
« ____ » _____ 20 ____	